

ГРУШКО МАЛЬВІНА ВАЛЕРІЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
кандидат юридичних наук

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНЕ РІЗНОМАНІТТЯ: ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний дискурс з прав людини відбувається в контексті зародження глобального світового порядку на основі співставлення таких понять, як «універсальність» і «культурна різноманітність» (культурний релятивізм). Перша концепція пропагує, що права людини виникають незалежно від юридичних установлень і лише має визнаватися в законодавстві країн та міжнародних нормах як вираз моральної гідності людини. Вони спрямовані на утримання найважливіших цінностей людського життя й утвердження людини як найважливішої цінності. Це такі права, від яких людина не може відмовитися і дотримання яких може вимагати від кожного. Права людини і громадянина мають особливу значимість у житті суспільства. Вони створюють підстави для формування правової та демократичної держави і встановлення стандартів прав людини.

Слід зазначити, що на початку XXI ст. (умовно – після подій 11 вересня 2001 р.) певною мірою відбулося зменшення загальної віри у можливість прогресу людства в бік універсальних цінностей на основі глобалізації. Якщо до цих подій універсальність прав людини була більш-менш очевидною ідеєю, а культурні відмінності виступали як додатковий фактор, то сьогодні більш проблематичним стає саме обґрунтування універсальності таких прав [1, с. 114].

Права людини є універсальними цінностями для будь-якого суспільства, незалежно від національно культурного його контексту. Насамперед, їх універсальність проявляється в тому, що вони виражають найбільш загальні, основні інтереси їх носіїв, інтереси, від яких індивід не може відмовитися, приміром, життя, свободу, власність. При всій культурній, релігійній, моральній та правовій різноманітності усі люди об'єднані приналежністю до людського роду як біологічні істоти, а також як особистості. Концепція універсальності прав людини ґрунтується на традиційних положеннях політичної філософії XVIII ст. Основний зміст такої концепції полягає в твердженні, що всі люди складають світову спільноту – людство, яке підпадає під дію природного права. Один із засновників природного права Д. Локк обґрунтував універсальність прав людини правом на життя, свободу, власність, інші вчені – Т. Гоббс – правом на безпеку від держави, І. Кант – правом на свободу людини, Т. Пейн – правом на життя та вільне існування. Ці постулати були запропоновані у англійській Петиції про права (1628 р.), Біллі про права (1689 р.), французь-

кій Декларації прав людини і громадянина (1789 р.), Біллі про права США (1791 р.).

Одним з проявів універсальності прав людини можна вважати те, що вони проголошують людину як цінність, виховують повагу однієї людини до іншої та почуття власної гідності. Людина, яка усвідомлено сприймає себе носієм прав і свобод, відчуває їх не як абстрактні можливості, а як підстави реалізації цих можливостей, забезпечена захистом у випадку порушення або перешкоджання здійсненню своїх прав.

Права і свободи містять ідею рівності, надають людині можливість стати на одну сходинку з іншими людьми, так як вони володіють таким же обсягом основних прав, виключення дискримінації за різними критеріями. Твердження, що через такі характеристики, як вік, стать, раса або походження, людина не має тих самих основних прав, що й представники інших груп, є несумісним із самою ідеєю прав людини. Саме права людини є підставою взаєморозуміння і взаємодії представників різних культур, в цьому й проявляється їх універсальність. Оскільки права людини передбачають ставлення до кожного як до такого ж носія прав, то вони забезпечують сприйняття іншого суб'єкта відносин як рівного. Отже, вони виключають теорію «недолюдини», ставлення до інших членів суспільства тільки як до засобу реалізації своїх інтересів. Тому, наприклад, у громадянському суспільстві належність людини до іншої соціальної чи етнічної групи, сповідування інших поглядів і переконань не може бути підставою для неповаги до неї. Права людини є нормативною формою вираження міри свободи індивідів, упорядкування їх зв'язків, координації їх поступків і діяльності, відвернення протиріч, конфліктів.

Співвідношення універсальності та культурної різноманітності пронизує всю проблематику прав людини. Цю проблематику вчені бачать в західному походженні концепції універсальності і неможливості внаслідок цього поширюватися на суспільства інших типів культур. Висловлюються думки, що цінності концепції прав особи – це цінності західного суспільства, а держави незахідної культури виступають проти визнання за концепцією універсального характеру і застосування скрізь положень про права і свободи особи, розроблених західними правознавцями. Більше того, про таке свідчать декларації та застереження, зроблені певними державами при підписанні та ратифікації міжнародних актів в сфері прав людини, в яких є посилення на невідповідність їх положень національному законодавству чи системі права. З точки зору таких держав, вони не можуть дотримуватись певних єдиних стандартів у сфері прав людини із західними державами через їх соціальні та культурні відмінності.

Наразі, наприклад, приписи мусульманської релігії, що функціонують у великій кількості мусульманських держав, впливають на ставлення певної держави в галузі прав особи. Бачення таких країн до питань прав особи визначається по-різному по-перше, в залежності від рівня впливу Корану, Сунни та їх положення в системі права окремої держави, оскільки між мусульманською та міжнародною

правовими системами наявні вагомі протиріччя стосовно визначення певних прав і свобод особи та їх змістовного наповнення; по-друге, законодавчого підґрунтя, яке має місце в мусульманських державах політичного устрою [2].

При розгляді проблеми універсальності прав людини варто розкрити питання їх обмеження. При культурному релятивізмі відбувається певне обмеження прав, але в силу традицій, релігійних особливостей. При універсальності прав людини слід розрізнити два поняття: перше – безпосередньо обмеження прав (як вилучення частини прав або частини певного права у їх носіїв), друге – обмеження у здійсненні прав (як повна або часткова неможливість реалізації певних прав). При цьому другий підхід до розуміння обмежень припускає, що усі права у повному обсязі їх належності залишаються у людини – носія прав, а припиняється тільки можливість їх реалізації. Такий вид обмеження може мати добровільний характер (коли людина відмовляється від здійснення права, наприклад, у справах приватного обвинувачення), а також характер вимушеного примусу. Випадки застосування останнього повинні бути чітко регламентовані законодавством держави.

Слід зазначити, що Конституція України містить обидва поняття, пов'язані з обмеженням у правах. Зокрема, ч. 2 ст. 64 проголошує, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. У той же час деякі статті, що стосуються окремих прав, містять умови обмеження саме в їх здійсненні, зокрема, ч. 3 ст. 34 (право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію) передбачає, що здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Отже, поєднання універсального і культурного у сфері прав людини в умовах глобалізації можливе лише на основі міжкультурного, міжцивілізаційного діалогу, а саме шляхом визначення спільних ознак, якими володіють всі його учасники та використання їх як зв'язуючої ланки для такого діалогу.

Список використаної літератури:

1. Максимов С. І. Універсальність прав людини // Право України. – 2013. – № 4. – С. 114-120.
2. Бехруз Х. Классическая концепция исламского государства и ее современная интерпретация // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. – О.: Юридична література, 2012. – Вип. 64. – С. 54-62.

3. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 5. – С. 78-87.

Ключові слова: права людини, концепція універсальності прав людини, культурний релятивізм, культурне різноманіття, регіональні системи захисту прав людини.

Ключевые слова: права человека, концепция универсальности прав человека, культурный релятивизм, культурное разнообразие, региональные системы защиты прав человека.

Key words: human rights, the concept of universality of human rights, cultural relativism, cultural diversity, regional systems of human rights protection.

ДРОНОВ ВЛАДИСЛАВ ЮРІЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
кандидат юридичних наук

НОВІ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Економіка, наука, культура постійно розвиваються, з'являються нові вимоги суспільства, а держава реагує на них новими функціями. Порядок виникнення і зміни функцій сучасної держави залежить від черговості задач, що виникають перед суспільством у ході його еволюції і тих цілей, які воно переслідує. Плідним функціонування держави буде тоді, коли її функції повною мірою будуть відповідати об'єктивним нестаткам суспільства [1].

Як самостійна функція держави сьогодні розглядається *забезпечення національної безпеки*. О.В. Лемак доводить, що функція держави щодо забезпечення національної безпеки повинна бути цілісною з позицій правового забезпечення, організації та управління національною безпекою і водночас чітко розмежовувати напрями (сфери, об'єкти) свого захисту як для більш раціонального використання державних ресурсів, так і для можливості їх аналізу та контролю з боку громадянського суспільства [2]. Обґрунтовуючи особливу актуалізацію розуміння забезпечення національної безпеки як функції держави, автор зазначає, що нова глобальна ситуація вимагає створення більш справедливої та прозорої системи міжнародних відносин, усунення принципу подвійних стандартів, консолідації світової спільноти для вирішення невідкладних завдань безпеки людства. На користь виділення захисту національної безпеки автор наводять статтю 17 Конституції України, відповідно до якої захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [3].

Приділяється увага *інформаційній функції держави*. З моменту виникнення держава здійснювала збір, збереження, обробку і розподіл